

Габдулла Тукай

Шүрэле

I

Нәкъ Казан артында бардыр бер авыл – «Кырлай» дилэр;
Жырлаганда көй өчен, «тавыклары жырлай», дилэр.
Гәрчә анда тугъмасам да, мин бераз торган идем;
Жирне әз-мәз тырмалап, чәчкән идем, урган идем.
Ул авылның, һич онытмыйм, һәрьягы урман иде,
Ул болын, яшел үләннәр хәтфәдән юрган иде.
Зурмы, дисән, зур түгелдер, бу авыл бик кечкенә;
Халкының эчкән сүү бик кечкенә – инеш кенә.
Анда бик салкын вә бик эссе түгел, урта һава;
Жил дә вактында исеп, яңғыр да вактында ява.
Урманында кып-кызыл кура жиләк тә жир жиләк;
Күз ачып йомганчы, һичшиксеz, жыярсың бер чиләк.
Бик хозур! Рәт-рәт тора, гаскәр кеби, чыршы, нарат;
Төпләрендә ятканым бар, хәл жыеп, күккә карап.
Юкә, каеннар төбендә кузгалаклар, гөмбәләр
Берлә бергә үсә аллы-гөлле гөлләр, гонжәләр.
Ак, кызыл, ал, сап-сары, зәнгәр, яшелдән чәчкәләр;
Һәр тарафка тәмле исләр чәчкәли бу чәчкәләр.
Үпкәлиләр чәчкәләрне төрле төсле күбәләкләр
килеп, киткән булып, тагын да шунда чүгәләп.
Бервакыт чут-чут итеп сайрый Ходайның кошлары;
Китә жаннарны кисеп, ярып садәи хушлары.
Монда бульварлар, клуб һәм танцевальня, цирк та шул;
Монда оркестр, театрлар да шул, концерт та шул.
Зур бу урман: читләре күренмидер, дингез кеби,
Биниңая, бихисаптыр, гаскәри Чыңғыз кеби.
Кылт итеп исек төшәдер намнары, дәүләтләре
Карт бабайларның, моны күрсәң, бөтен сауләтләре.
Ачыла алдында тарихтан театр пәрдәсе:
Ah! дисен, без ник болай соң? Без дә Хакның бәндәсе.

II

Жәй көнен яздым бераз; язмыйм әле кыш, көзләрен,
Алсу йөзле, кара кашлы, кара күзле кызларын.
Бу авылның мин жыен, мәйдан, сабаны туйларын
Язмыймын күркүп, еракларга китәр дип уйларым...
Тукта, мин юлдин адашқанмын икән бит, күр әле,
Өллә ник истән дә чыккан, сүз башым бит «Шүрэле».
Аз гына сабрит әле, эй кариэм! хәзер язам;
Уйласам аулымны, гакълымнан да мин хәзер язам.

III

Билгеле, бу кап-кара урманда һәр ерткыч та бар,
Юк түгел аю, бүре; төлке – жиһан корткыч та бар.

Һәм дә бар монда куян, әрлән, тиен, йомран, поши,
Очраты аучы булып урманда күп йөргән кеше.
Бик күе булганга, монда жән-пәриләр бар, диләр,
Төрле албасты, убырлар, шүрәлеләр бар, диләр,
Һич гажәп юқ, булса булыр, – бик калын, бик күп бит ул;
Күктә ни булмас дисен, – очсыз-кырысыз күк бит ул!

IV

Шул турыдан аз гына – биш-алты сүз сөйлим эле,
Гадәтемчә аз гына жырлыым эле, көйлим эле.
Бик матур бер айлы кичтә бу авылның бер Жегет
Киткән урманга утынга, ялғызы бер ат жигеп.
Тиз барып житкән Жегет, эшкә тотынган баргач ук,
Кисә башлаган утынны балта берлән «тук» та «тук»!
Жәйге төннең гадәтенчә, төн бераз салкын икән;
Барча кош-корт йоклаган булганга, урман тын икән.
Шундый тын, яхшы навада безнен утынчы исә,
Алны-артны, уңны-сулны белмичә, утын кисә.
Балтасы кулда, Жегет эштән бераз туктап тора;
Тукта, чү! Ямысез тавышлы әллә нәрсә қычкыра.
Сискәнеп, безнен Жегет катып кала аягүрә,
Анламастан, каршысында әллә нинди «ят» күрә.
Нәрсә бу? Качкынмы, женме? Йә өрәкме, нәрсә бу?
Кот очарлық, бик килемесез, әллә нинди нәрсә бу!
Борыны кәп-кәкре – бөгелгәндер тәмам кармак кеби;
Төз түгел куллар, аяклар да – ботак-тармак кеби.
Ялтырый, ялт-йолт киләдер эчкә баткан күзләре,
Кот очар, күрсәң әгәр, төnlә түгел – көндезләре.
Яп-ялангач, нәп-нәзек, ләкин кеше төсле үзе;
Урта бармак буйлыгы бар манлаенда мөгезе.
Кәкре түгелдер моның бармаклары – бик төз төзен,
Тик килемесез – һәрбере дә ярты аршыннан озын.

V

Бик озак торгач карашып, күзне күзгә нык терәп,
Эндәш батыр утынчы: «Сина миннән ни кирәк?»
– Бер дә шикләнмә, Жегет, син; мин карак-угъры түгел,
Юл да кисмимен, шулай да мин бигүк тугъры түгел.
Гадәтем: ялғыз кешеләрне кытыклап үтерәм;
Мин әле, күргәч сине, шатланганымнан үкерәм.
Тик кытыкларга яралғандыр минем бармакларым;
Булгалыйдыр көлдереп адәм үтергән чакларым.
Кил әле, син дә бераз бармакларыңы селкет, и
Яшь Жегет! Килче икәү уйныйк бераз кети-кети.
– Яхшы, яхшы, сүз дә юктыр, мин карышмый уйниймын,
Тик сине шартыма күнмәссен диеп мин уйлаймын.
– Нәрсә шартың, сөйлә, и бичара адәмчеккенәм?
Тик тизүк уйныйкчы, зинһар, нәрсә күшсан да күнәм.
– Сөйлием шартымны сина, яхшы тыңлап тор: энә

Шунда бар ич бик озын һәм бик юан бер бүрәнә.
Мин дә көч-ярдәм бирермен: эйдә, иптәш, кузгалыйк,
Шул агачны бергә-бергә ушбу арбага салыйк.
Бүрәнәнәң бер очында бар әчелгән ярыгы,
Шул жиреннән нык кына син тот, и урман сарыгы!
Бу киңәшкә Шүрәле дә күнде, килмичә кире,
Китте күшкан жиргә, атлап адымын ире-ире;
Күйды илтеп аузын эчкән бүрәнәгә бармагын, –
Кариэм, күрдеңме инде яшь Жегетнең кармагын!
Сүккалыйдыр балта берлән кыстырылган чөйгә бу,
Хәйләсене әкрен-әкрен китерәдер көйгә бу.
Шүрәле тыккан кулын – селкемидер, кузгалмыйдыр;
Белми инсан хәйләсен – һич балтага күз салмыйдыр.
Сүккалый тorgач, ахырда чөй чыгып, бушап китең,
Шүрәленең бармагы калды – кысылды шап итеп.
Сизде эшне Шүрәле дә: кычкыра да бакыра,
Сызлана һәм ярдәменә шүрәлеләр чакыра.
Хәзер инде Шүрәле безнең Жегеткә ялына,
Тәүбә итә эшләреннән, изгелеккә салына:
– Син бераз кызган мине, коткарчы, и адәмгенәм;
Мондин ары үзенә, угълыңа, нәсленгә тимәм.
Башкалардан да тидермәм, ул минем дустым, диеп,
Аңар урманда йөрөргә мин үзем күштүм, диеп.
Бик авырта кулларым, дустым, жибәр, зинһар, жибәр;
Шүрәлене рәнҗетүдән нәрсә бар сиңа, ни бар?
Тибрәнә дә йолкына, бичара гакъыннан шаша;
Шул арада яшь Жегет өйгә китәргә маташа.
Ат башыннан тоткан ул, бу Шүрәлене белми дә;
Ул моның фөръядларын асла колакка элми дә.
– И Жегет, һич юк икәндер мәрхәмәт хиссәң синең;
Әйтче, зинһар, мәрхәмәтsez! Кем син? Исмең кем синең?
Иртәгә килгәнче дустлар, тәндә җаным торса гәр,
Шул фәлән атлы кеше кысты диермен сорсалар.
– Эйтсәм эйтим, син белеп кал: чын атым «Былтыр» минем.
Бу Жегет абзаң булыр бу, бик белеп тор син, энем!
Шүрәле фөръяд итәдер; аудан ычкынмак була,
Һәм дә ычкынгач, Жегеткә бер-бер эш кылмак була.
Кычкыра: «Кысты, харап итте явыз «Былтыр» мине,
Ah, үләм бит, бу бәладән кем килеп йолкыр мине?»
Иртәгесен шүрәлеләр бу фәкыйрыне тиргиләр:
– Син жүләрсең, син котырган, син тилергәнсең, – диләр.
Әйтәләр: «Кычкырма син, тиз яхшылык берлән тыел!
И жүләр! Кысканга былтыр, кычкыралармы быел!»